

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ**

**інститут світової економіки і міжнародних відносин**

**Сталінська Ганна Олександрівна**

УДК 339.944

**НАЦІОНАЛЬНІ ФІРМИ В ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ  
КОРПОРАТИВНИХ СИСТЕМАХ**

*08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини*

**АВТОРЕФЕРАТ**

**дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата економічних наук**

**КИЇВ-2005**



Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі міжнародної економіки

Вищого навчального закладу “Університет економіки та права “КРОК”

**Науковий керівник:** доктор економічних наук, професор  
**РОКОЧА Віра Володимирівна**,  
Київський національний університет  
імені Тараса Шевченка,  
професор кафедри міжнародної економіки

**Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор,  
**КІСТЕРСЬКИЙ Леонід Леонідович**,  
Інститут міжнародного ділового співробітництва,  
директор  
  
кандидат економічних наук,  
**ГРИЩЕНКО Андрій Анатолійович**,  
Інститут міжнародних відносин  
Національного авіаційного університету,  
доцент кафедри економічної теорії

**Провідна установа:** Київський національний економічний  
університет МОН України,  
кафедра міжнародної економіки

Захист відбудеться 13 грудня 2005 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої  
вченої ради Д 26.176.01 по захисту дисертацій в Інституті світової економіки  
і міжнародних відносин НАН України за адресою: Київ–30, вул. Леонтовича, 5

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту світової  
економіки і міжнародних відносин НАН України за адресою: Київ–30, вул.  
Леонтовича, 5

Автореферат розісланий 11 листопада 2005 р.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради  
к.е.н.

А.М. Хахлюк

## **ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ**

**Актуальність теми дослідження.** У сучасних умовах формування ринкової економіки в Україні досвід діяльності ТНК набуває практичного значення для розвитку вітчизняних транснаціональних корпорацій. Зі зміною глобального середовища, трансформацією головних ринкових сил відбувається еволюція транснаціональних корпорацій, що приводить до модифікації їхнього внутрікорпоративного механізму, зміни пріоритетів їхньої діяльності. Оскільки діяльність ТНК є визначальним фактором розвитку міжнародних економічних відносин, національних економік як країн базування, так і приймаючих країн, то трансформація ТНК веде за собою зміни в національних економіках та міжнародному бізнесі. Еволюція ТНК, створення їх нових форм, зміна їх принципів організації та вплив таких змін на економічний розвиток країн являють собою нові факти реальної економіки, що потребують наукових досліджень. Тому, загальною науковою проблемою є розвиток ТНК в умовах глобалізації та його вплив на економічний розвиток країн.

Зміни, що спричиняються модифікацією ТНК, теж торкаються України як суб'єкта світового господарства, оскільки ТНК активно опановують її економічний простір та впливають на процеси розвитку. Відповідно, виникає необхідність вивчення названих змін та визначення їх впливу на економічний розвиток України.

У розв'язанні зазначеної наукової проблеми задіяні вчені всіх країн, в тому числі українські. За досить великий період вивчення діяльності ТНК досліджено такі аспекти їх функціонування, як менеджмент, стратегії, фінанси та інвестиції, принципи та механізми здійснення багатопрофільної діяльності, вплив такої діяльності на певні галузі світової економіки та на національні економіки. Вони представлені в роботах українських вчених-економістів А.А.Даниленко, В.Г.Дідик, Я.А.Жаліло, В.С.Лупацій, А.Ю.Сменковський, О.В.Зав'ялова, І.О.Золотарьова, Г.В.Карпенко, А.Т.Кияк, Є.М.Палига, Т.О.Пасічник, О.В.Плотніков, М.Е.Прохорова, О.І.Рогащ, О.І.Шнирков, С.І.Соколенко, І.М.Сторчак, А.С.Філіпенко, С.О.Якубовський, російських фахівців, таких як І.Г.Владімірова, Є.Л.Драчева, А.М.Ліман, В.С.Єфремов, В.Л.Іноземцев, В.І.Лісов, та іноземних науковців, таких як Дж. Данінг, Дж.Б'юкенен, Ч.Гіл, М.Лоренс, Д.Мюлер, П.Вальтер, Р.Озборн, К. Браун, Р.Рол, Дж.Спопфорд, Л.Уельс, Д.Суліван. Не зважаючи на велику кількість проведених досліджень, багато аспектів залишаються поза увагою науковців через безупинний розвиток ТНК і нові наслідки такого розвитку. Серед недосліджених аспектів слід виділити питання зміни пріоритетів у побудові корпоративних систем ТНК в процесі еволюції їх внутріфірмових зв'язків та відповідного впливу на економічний розвиток приймаючих країн. Тому вивченню саме цієї проблематики присвячена дана робота.

Необхідність дослідження зазначених аспектів діяльності ТНК викликана ще й тим, що процес транснаціоналізації вже захопив українську економіку і його наслідки свідчать про необхідність регулювання діяльності ТНК в Україні та створення сприятливих умов для розвитку власних ТНК. Доцільність даної роботи для розвитку галузі науки про світове господарство і міжнародні економічні відносини продиктована її актуальністю.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.**

Дисертаційна робота є складовою науково-дослідної роботи кафедри міжнародної економіки факультету міжнародних відносин Університету економіки та права КРОК за темою “Глобалізаційні фактори національного і світового економічного розвитку” (державний реєстраційний номер 0103U000066).

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційної роботи є комплексний аналіз сутності та ролі національної фірми як структурного елемента транснаціональних корпоративних систем як для розвитку самої організації (в механізмі реалізації цільової функції ТНК), так і для розвитку економіки приймаючої країни та вивчення шляхів підвищення виграшу української економіки від діяльності ТНК через національні фірми.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розкрити сутність і специфіку функціонування транснаціональних корпоративних систем, визначити місце і роль національної фірми як складової транснаціональної корпоративної системи;
- дослідити характер організації господарської діяльності та формування внутрікорпоративних зв'язків транснаціональних корпоративних систем і визначити роль національної фірми в реалізації цільової функції ТНК;
- провести порівняльний аналіз організаційних форм національних фірм ТНК та визначити найбільш ефективні для реалізації цільової функції транснаціональних корпоративних систем;
- дослідити роль національної фірми як структурного елемента ТНК для національної економіки приймаючих країн та для України зокрема;
- дослідити умови діяльності національних фірм ТНК в Україні та визначити виграш української економіки від такої діяльності;
- виявити можливості підвищення виграшу для української економіки від діяльності ТНК через інтеграцію українських фірм до транснаціональних корпоративних систем.

**Об'єктом дослідження** є система внутрікорпоративних відносин, що формується у процесі розвитку транснаціональних корпоративних систем.

**Предметом дослідження** є механізм взаємодії національних фірм як структурних елементів транснаціональних корпоративних систем в процесі реалізації цільової функції ТНК.

**Методи дослідження.** В роботі використовуються основні положення теорії пізнання та методи ведення наукового дослідження.

Зокрема, з проблем міжнародних економічних відносин застосований історичний метод (при дослідженні формування й розвитку корпоративних систем ТНК з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей та принципів їхньої діяльності, п. 1.1); системний підхід методів (при комплексному аналізі механізму внутрікорпоративних зв'язків ТНК, дослідження його як системи з узгодженим функціонуванням усіх елементів та частин, п. 1.2, 1.3); аналіз (при поділі транснаціональних корпоративних структур на складові частини – їх структурні елементи – національні фірми, п. 1.1); синтез (для представлення структурних елементів – національних фірм – як єдиного цілого – механізм реалізації цільової функції транснаціональних корпоративних систем, п. 1.2, 1.3). При цьому використовується структурно-генетичний аналіз та синтез, завдяки яким виокремлюються фактори реалізації цільової функції ТНК, як економічні та неекономічні (п. 1.2, 1.3), і визначення неекономічних факторів як таких, що мають вирішальний вплив на механізм взаємодії національних фірм як системи.

В емпіричній частині дослідження використано порівняння та спостереження (при визначенні значення національної фірми в механізмі реалізації цільової функції ТНК, п. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4).

Як метод економічного аналізу було використано також причинно-логічний ( за його допомогою виявлені причини та наслідки діяльності ТНК в Україні, п. 3.1, 3.2) та метод моделювання (при побудові моделі адаптації українських фірм до корпоративних систем ТНК, п. 3.3).

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативні акти України, матеріали Державного комітету статистики України, бібліотеки-депозитарію Світового Банку в Академії державного управління при Президентові України, монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних економістів, матеріали науково-практичних конференцій та інформаційно-аналітичні матеріали дослідних установ, матеріали міжнародної статистики, опубліковані спеціалізованою установою ООН ЮНКТАД, матеріали періодичних та спеціалізованих видань, а також розміщені в мережі Інтернет. Емпіричний матеріал являє собою результати інтерв'ю, проведених автором із топ-менеджерами транснаціональних корпорацій, що діють в Україні.

**Наукова новизна одержаних результатів.** Основні результати, що становлять наукову новизну та отримані у ході вирішення завдань, поставлених у дисертаційному дослідженні, полягають у наступному:  
*Уперше:*

- запропоноване авторське трактування сутності “транснаціональних корпорацій” як “транснаціональних корпоративних систем” (ТНКС), яке відрізняється від існуючих, що вже не відбивають сучасну економічну природу корпорацій, системною характеристикою, як комплексу структурних елементів, що взаємопов’язані відносинами власності або контрактами, взаємодіють між собою за певним механізмом, що спрямований на реалізацію цільової функції й носить міжнародний характер;
- автором дана оцінка диспозиції національної фірми як елемента транснаціональної корпоративної системи, який діє в економічному просторі приймаючої країни, та здійснена на основі аналізу досвіду організації ТНК комплексна оцінка організаційних форм національних фірм та їх значення в реалізації цільової функції ТНКС, що поглиблює дослідження ролі національної фірми в корпоративних системах шляхом визначення ефективності кожної організаційної форми та більш точного виявлення її значення в досягненні стратегічних дій ТНКС у приймаючій країні;
- розроблена автором сукупність параметрів, за допомогою яких розкривається ефективність функціонування ТНКС, що представлена як інтегральна функція, аргументами якої виступають економічні й неекономічні чинники, і носіями останніх є національні фірми; доведено, що на загальну ефективність діяльності ТНКС суттєво впливають неекономічні чинники, такі як корпоративна культура, якості персоналу, спосіб організації взаємодії структурних елементів ТНКС, в силу зміни глобального середовища і трансформації конкурентних переваг компаній;
- розроблено модель інтеграції українських фірм до транснаціональних корпоративних систем на основі виявлення факторів успішної співпраці українських фірм з ТНК: освіта, культура, якості персоналу, організація роботи, – та за допомогою компаративного аналізу оцінено важливість кожного з визначених факторів.

***Удосконалено:***

- трактування цільової функції ТНКС як ефективного здійснення багатопрофільної господарської діяльності на основі взаємодії об’єднаних за допомогою внутрікорпоративних зв’язків компаній (на основі власності та на основі контрактного співробітництва) з метою максимізації прибутку;
- системну характеристику внутрікорпоративних зв’язків між національними фірмами як структурними елементами ТНКС, зокрема: встановлено пряму залежність реалізації цільової функції ТНКС від способу організації діяльності національних фірм та типу відносин, що

взаємопов'язують між собою структурні елементи – відносини власності та контракти. Доведено, що контрактні відносини є більш ефективними для організації багатoproфільної діяльності транснаціональних корпоративних систем, ніж відносини власності;

- посилене обґрунтування економічного вигаду української економіки від участі вітчизняних фірм у транснаціональних корпоративних системах на основі аналізу таких показників, як інвестування, сплата податків, соціальні відрахування, модернізація виробництва, покращення умов праці, забезпечення зайнятості, та оцінки привабливості економічних та неекономічних чинників реалізації цільової функції ТНК, носіями яких є українські підприємства.

***Набули подальшого розвитку:***

- класифікація транснаціональних корпорацій за принципом формування внутрікорпоративних відносин – відносин власності, що дозволило виділити класичні індустріальні ТНК, та контрактних відносин, на основі чого ідентифіковано клас новітніх адаптивних ТНК; розширена схема еволюції ТНКС та їх внутрікорпоративних зв'язків, в якій продемонстровано трансформацію способу організації ТНК в їх еволюційному розвитку та зміну ролі національної фірми в корпоративних системах в процесі еволюції ТНК від класичних індустріальних до новітніх адаптивних;
- теорії, що пояснюють функціонування ТНК: (а) систематизовано на основі критерію переважності впливу економічних або неекономічних чинників реалізації цільової функції ТНКС, (б) розмежовано на теорії, що обґрунтовують економічні чинники реалізації цільової функції ТНК, та теорії, що обґрунтовують неекономічні чинники заради посилення конструктиву міждисциплінарного аналізу;
- на основі аналізу досвіду реалізації цільової функції ТНКС у світі та в Україні дана комплексна оцінка економічних та неекономічних чинників і доведено, що національні фірми виступають інструментом реалізації цільової функції ТНК, оскільки є носіями зазначених чинників, а також показано, що в Україні існує група факторів, що стримують реалізацію цільової функції ТНКС та гальмують розвиток їх співробітництва з українськими підприємствами, що відображається на зменшенні вигаду вітчизняної економіки від діяльності ТНК в Україні.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що вони поглиблюють розуміння проблем функціонування транснаціональних корпоративних систем в Україні та можуть бути використані при розробці зовнішньоекономічної політики, правових документів і стратегічних програм розвитку міжнародного бізнесу в Україні.



Отримані наукові результати даного дослідження мають особливе значення в розвитку наукових знань, оскільки доповнюють вже існуючі надбання в теоретичних підходах обґрунтування діяльності ТНК. Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що її висновки дозволять глибше зрозуміти тенденції транснаціоналізації світової економіки. Теоретичну значущість також має поданий в роботі аналіз взаємозв'язків структурних елементів корпоративних систем та впливу ТНК через національні фірми на економічний розвиток приймаючих країн.

Наукові результати роботи можуть бути використані українськими бізнес-одиницями при вирішенні завдання оптимізації співпраці з ТНКС, для підвищення ефективності власної діяльності завдяки виходу на міжнародний рівень.

Практичне значення одержаних результатів підтверджується довідками про впровадження результатів дисертаційного дослідження підрозділами провідних транснаціональних корпорацій, представлених в Україні: ТОВ “Нестле Україна” (довідка від 22.07.2005), ТОВ “Проктер енд Гембел Україна” (довідка від 15.07.2005), “Lapp Ukraine LLC” (довідка №75 від 11.05.2005) та українськими фірмами – “Унітех Бай” (довідка №167/05 від 19.05.2005), ПП “Ай-Ленд” (довідка №34 від 20.07.05).

Матеріали дисертації та висновки використовуються в навчальному процесі на факультеті міжнародних відносин Вищого навчального закладу “Університет економіки та права “КРОК” при викладанні дисциплін “Транснаціональні корпорації”, “Міжнародні економічні відносини” (довідка №156 від 19.09.2005).

**Особистий внесок здобувача** полягає в тому, що всі наукові результати виконаної дисертації отримані автором та викладені самостійно.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на 5 міжнародних конференціях: Міжнародній науковій конференції “Україна в міжнародних економічних відносинах в умовах глобалізації” (Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, м.Київ, 4 липня 2002р.), Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів “Світова економіка: сьогодення та майбутнє” (Харківський державний економічний університет, м.Харків, 11 квітня 2003), П'ятій щорічній міжнародній конференції “Розбудова бізнес-менеджмент освіти” (Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”, м.Харків, 13–15 листопада 2003 р.), Міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми американознавства” (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.Київ, 26 березня 2004 р.), Міжнародній науковій конференції “Kapital i zrodla jego pozyskiwania dla przedsiebiorstw i regionow”, Wyzsza Szkola Bankowosci i Finansow, Bielsku-Biala, Poland, 18–20

травня 2005 р.). Також, результати дисертаційного дослідження обговорювались на 2 засіданнях кафедри міжнародної економіки ВНЗ “Університет економіки та права “КРОК” 15 жовтня 2004 р. та 16 лютого 2005 р., а також на спільному засіданні кафедр міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності 10 червня 2005 р.

**Публікації.** Основні положення та найважливіші результати дисертаційного дослідження висвітлено автором у 7 статтях, опублікованих у виданнях, які входять до переліку провідних наукових фахових видань з економічних наук, затвердженого ВАК України, у 2 статтях, опублікованих у спеціалізованих виданнях, що не входять до переліку ВАК України, та в 2 тезах доповідей на міжнародних конференціях, що опубліковані у 2 фахових виданнях матеріалів конференцій.

**Структура та обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків. Загальний обсяг роботи становить 185 сторінок, у дисертації розміщено 18 таблиць на 14 сторінках, 13 рисунків на 7 сторінках, 12 додатків на 38 сторінках, список використаних джерел налічує 230 найменувань.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено методологічну базу, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У **розділі 1** “Теоретико-методологічні засади аналізу національної фірми як складової корпоративної системи ТНК” розкриваються сучасні тенденції розвитку транснаціональних корпорацій, сутність їх функціонування та еволюції, а також роль національної фірми як структурного елементу транснаціональних корпоративних систем в механізмі реалізації цільової функції ТНКС.

Досліджені в роботі тенденційні зміни механізму функціонування транснаціональних корпорацій (еволюція корпорацій від класичних індустріальних до новітніх адаптивних, трансформація способів організації корпорацій від ієрархічних до етархічних, модифікація внутрікорпоративних зв’язків корпорацій від зв’язків відносин власності до контрактних відносин) вимагають врахування їх при визначенні суті ТНК та впливу їх діяльності на економіку приймаючих країн.

Проведений теоретичний аналіз дав автору змогу розкрити сутність ТНК і, з урахуванням новітніх тенденції розвитку та трансформації ТНК, запропонувати визначення ТНК як транснаціональних корпоративних систем, що являють собою комплекс структурних елементів, які взаємопов’язані відносинами власності або контрактами, взаємодіють між собою за певним механізмом з метою реалізації цільової функції, функціонування якого

носить міжнародний характер, при цьому цільову функцію ТНК визначено як ефективне здійснення господарської діяльності на основі взаємодії об'єднаних за допомогою внутрікорпоративних зв'язків компаній (на основі власності та на основі контрактного співробітництва) з метою максимізації прибутку, а структурними елементами ТНКС є національні фірми, що діють переважно у приймаючих країнах.

Аналіз теоретичних підходів щодо визначення особливостей функціонування ТНК дав змогу автору розкрити економічну роль національної фірми в корпоративній системі як структури, що забезпечує ТНК конкурентні переваги шляхом вилучення вигоди від економічних ефектів завдяки взаємодії з іншими національними фірмами, а також переваг, що формуються внаслідок використання ресурсів національних фірм (таких як персонал, досвід, інформація, сировинні ресурси).

Проведений у роботі аналіз організації багатопрофільної господарської діяльності ТНК дозволив виявити роль національної фірми в механізмі реалізації цільової функції ТНК, що полягає в наданні корпоративній системі конкурентних переваг, джерелом яких виступають національні фірми. Чинники таких переваг ідентифіковано у дві групи: економічні та неекономічні.

На основі теоретичного аналізу автором проведено комплексну оцінку ефективності діяльності транснаціональних корпоративних систем та представлено її через цільову функцію як:

$$EFF = f(EF; NEF), \text{ де}$$

*EFF* – (efficiency) ефективність діяльності ТНК;

*EF* – (economic factors) економічні чинники;

*NEF* – (non-economic factors) неекономічні чинники;

*f()* – інтегральна функція економічних та неекономічних чинників.

У свою чергу економічні та неекономічні чинники реалізації цільової функції ТНК являють собою певні функціональні залежності, які, як показало дослідження, складаються з:

$$(EF) = f(EF; TF; PF; NF; FF), \text{ де}$$

*(EF)* – функція економічних чинників;

*EE* – (economic effects) економічні ефекти;

*TF* – (technological factor) технологічні фактори;

*PF* – (product factor) продуктові фактори;

*NF* – (national economics factors) фактори національних економік;

*FF* – (financial factor) фінансовий фактор;

$$(NEF) = f(SR; CC; EP; MPF; OS), \text{ де}$$

*(NEF)* – функція неекономічних чинників;

*SR* – (scientific research) науково-дослідна діяльність;

*CC* – (corporate culture) корпоративна культура;

*EP* – (employment policy) політика найму персоналу;  
*MPF* – (management of intracorporate personnel flows) управління внутрікорпоративним переміщенням персоналу;  
*OF* – (organizational factor) організаційний чинник (спосіб організації ефективної взаємодії структурних елементів корпоративної системи).

Теоретичний аналіз дозволив зробити висновок про те, що національні фірми у транснаціональних корпоративних системах виступають інструментом реалізації цільової функції ТНКС, оскільки формують джерела економічних та неекономічних чинників її максимізації.

У розділі 2 “Особливості виконання національними фірмами функції джерела чинників реалізації мети функціонування транснаціональних корпоративних систем” досліджується роль національних фірм у механізмі реалізації цільової функції ТНКС як носіїв економічних та неекономічних чинників, яка розкривається на основі емпіричного аналізу досвіду діяльності провідних ТНК у світовому та українському економічному середовищі.

На основі узагальнення досвіду функціонування досліджуваних ТНК автором дана поглиблена характеристика кожної з визначених складових економічних та неекономічних чинників реалізації цільової функції ТНКС та продемонстровано вплив кожної із вищезазначених складових економічних та неекономічних чинників на ефективність функціонування корпоративної системи. Емпіричний аналіз організації багатопрофільної діяльності досліджуваних транснаціональних корпоративних систем надав можливість автору перевірити теоретичні висновки на практиці та довести, що такі неекономічні чинники, як організаційний та якості персоналу, мають найбільше значення з точки зору ефективності функціонування всієї корпоративної системи.

На основі компаративного аналізу таких організаційних форм як представництво, 100%-ва філія, спільне підприємство з місцевими фірмами, контракти співробітництва, автором дана комплексна оцінка організаційних форм національних фірм в ефективності функціонування ТНК. Така оцінка ґрунтується на результатах емпіричного авторського дослідження діяльності транснаціональних корпоративних систем на світових ринках і в Україні та результатах інтерв'ю, проведеного автором з топ-менеджерами ТНК, що діють в Україні. Відповідно визначено, що найефективнішими формами функціонування транснаціональних корпоративних систем виступають спільні підприємства з місцевими фірмами та контракти співробітництва.

Загалом, у другому розділі автор емпірично доводить, що неекономічні чинники мультиплікативно впливають на реалізацію цільової функції ТНК, тобто мають більш вагоме значення в ефективності функціонування ТНК порівняно з економічними. Національні фірми при цьому виступають інструментами, а внутрікорпоративні зв'язки – засобом реалізації цільової

функції ТНК.

У розділі 3 “Українські бізнес-єдиниці як національні фірми корпоративних систем ТНК” досліджено можливості підвищення виграшу вітчизняної економіки від діяльності ТНК через національні фірми завдяки інтеграції українських фірм до транснаціональних корпоративних систем.

Емпіричний аналіз впливу діяльності ТНК через національні фірми на економіку приймаючої країни (зокрема України), а також результати опитування автором менеджменту ТНК, що діють в Україні, дозволили визначити позитивні та негативні наслідки такої діяльності для макро- і мікрорівня та виявити ті позитивні наслідки, що можуть бути основою економічного зростання країни.

Аналіз кількісних та якісних характеристик діяльності ТНК в Україні свідчить про те, що українські фірми як потенційні структурні елементи ТНК виступають носіями як привабливих, так і незадовільних для ТНК економічних і неекономічних чинників реалізації цільової функції ТНК. Наявність перших дає можливість використовувати існуючий потенціал для підвищення виграшу української економіки від діяльності ТНК, а наявність других свідчить про гальмування процесу економічного зростання через співпрацю українських фірм з ТНКС.

Як шлях економічного зростання та підвищення виграшу вітчизняної економіки від діяльності ТНК визначено інтеграцію українських фірм до транснаціональних корпоративних систем та побудовано модель такої інтеграції на основі оцінки важливості факторів успішної співпраці українських бізнес-єдиниць з ТНКС, визначених менеджментом ТНК, що діють в Україні (рис. 1).

### **Рис. 1. Модель інтеграції українських фірм до ТНКС**

Виходячи з проведеного аналізу, сформульовано ряд рекомендацій українським бізнес-єдиницям, що прагнуть до такої інтеграції або співпрацюють з ТНКС, з метою підвищення ефективності їх співробітництва,

зокрема:

- по-перше, менеджмент українських підприємств повинен: (а) мати відповідну освіту, кваліфікацію та певний професійний досвід у сфері діяльності підприємства; (б) володіти певним набором особистих якостей – спроможність швидко та адекватно реагувати на зміну обставин, бути відкритими до нововведень і не боятись щось змінювати та вдосконалювати в уже існуючій схемі роботи підприємства; (в) розвивати цю якість не тільки на рівні менеджменту, але й усього персоналу підприємства; (г) належним чином та відповідно використовувати такі якості персоналу, як освіта, досвід роботи за фахом, додаткове навчання, спроможність швидко та адекватно реагувати на зміну обставин, відкритість до нововведень, глобальне бачення;

- по-друге, українські підприємства мають створювати певну підприємницьку культуру не тільки ведення бізнесу та поведінки персоналу, а й внутріфірмові правила та цінності, що в першу чергу стосуються дисципліни та ставлення до роботи;

- по-третє, українські фірми повинні бути організовані таким чином, щоб мати можливість швидко реагувати та зміни у зовнішньому середовищі та не втрачати конкурентних переваг. Фірми повинні мати гнучку організаційну структуру, яка характеризується адаптивністю та дотриманням міжнародних стандартів, вдосконалювати свої організаційні структури (реорганізовувати “баластові” підрозділи, базувати виконання певних функцій на використанні інформаційних технологій, удосконалити виконання певних функцій за допомогою новітніх технічних засобів) та використовувати нові способи організації бізнесу з використанням новітніх інформаційних технологій (аутсорсинг, електронна комерція);

- по-четверте, для успішної співпраці з ТНК необхідно, щоб підприємство характеризувалося високою платоспроможністю та можливостями співфінансування певних проектів або видів діяльності, а також удосконалити процедури звітності на підприємствах, при цьому весь документообіг має бути максимально скорочений, а їх інформативність максимально збільшена та налагоджений процес вчасного надання інформації;

- по-п’яте, для здійснення вказаних перетворень на українських підприємствах держава має створити належні умови через вдосконалення законодавства. Для того, щоб виконувалась вимога ТНК до українських підприємств чесно та відкрито вести бізнес, першочерговими завданнями економічної політики держави мають бути: (а) створення умов виходу підприємств із тіні; (б) боротьба із причинами приховування прибутків, а не самим фактом цього; (в) створення сприятливих умов для розвитку нових видів бізнесу; (г) створення сприятливих умов для технічного переоснащення підприємств. Для цього необхідно: 1) вдосконалити законодавство щодо

оподаткування прибутку підприємства та прибутків громадян; 2) спростити бюрократизовані процедури на певних етапах ведення господарської діяльності та зовнішньоекономічних операцій; 3) удосконалити процеси кредитування підприємств; 4) узгодити законодавчі та нормативні акти, що регулюють господарську діяльність резидентів та нерезидентів.

## **ВИСНОВКИ**

1. Транснаціональні корпоративні системи за час свого еволюційного розвитку пройшли сутнісну трансформацію і нині являють собою систему структурних елементів, що взаємопов'язані відносинами власності або контрактами, взаємодіють між собою за певним механізмом з метою реалізації цільової функції, діяльність якої носить міжнародний характер. Національні фірми виступають структурними елементами корпоративних систем, що діють переважно в економічному просторі приймаючих країн.

2. У процесі еволюції транснаціональних корпоративних систем їх внутрікорпоративні зв'язки змінюються від ієрархічних, заснованих на відносинах власності, до горизонтальних, що мають в основі контракти співробітництва. Це продиктовано зміною умов ведення міжнародного бізнесу та розвитком міжнародних економічних відносин, що призвело до зміни пріоритетних цілей ТНК. На основі виявлення якісних розбіжностей в ТНК, що діяли на початковому етапі транснаціоналізації, порівняно з сучасними транснаціональними корпоративними системами, їх класифіковано на класичні індустріальні ТНК та новітні адаптивні корпоративні системи.

3. Удосконалення внутрікорпоративних зв'язків супроводжується модифікацією організаційних структур ТНК та зміною значення національної фірми в них. З еволюцією ТНК національна фірма набуває все більшого стратегічного значення, оскільки на неї делегується відповідальність за здійснення визначених видів діяльності. Національні фірми стають "центрами прибутків" ТНКС.

4. Господарська діяльність транснаціональних корпоративних систем базується на механізмі взаємодії національних фірм, в основі якого лежить створення внутрікорпоративних зв'язків. Ефективність діяльності корпоративної системи залежить від економічних та неекономічних чинників реалізації цільової функції ТНКС, носіями яких виступають національні фірми. Як носії економічних та неекономічних чинників реалізації цільової функції ТНКС національні фірми виступають інструментом її максимізації.

5. Світовий досвід засвідчує еволюційну трансформацію корпоративних систем та способів їх організації. Практика діяльності ТНК на світових ринках та в Україні свідчить про те, що неекономічні чинники реалізації цільової функції ТНКС мультиплікативно впливають на ефективність

діяльності всієї корпоративної системи, тобто вони мають більш вагоме значення в реалізації цільової функції, ніж економічні.

6. Комплексна оцінка важливості кожної з організаційних форм національних фірм в реалізації стратегічних цілей ТНКС та в функціонуванні всієї корпоративної системи, що була здійснена автором на основі порівняльного аналізу організаційних форм національних фірм та результатів емпіричного авторського дослідження, свідчить про те, що найбільш ефективними організаційними формами національних фірм в реалізації цільової функції ТНКС виступають спільні підприємства та контрактні форми співробітництва ТНКС з місцевими фірмами.

7. Теоретичний та емпіричний аналіз економічної суті транснаціональних корпоративних систем та національної фірми як їх складової визначає роль національної фірми як структурного елементу ТНКС, яка полягає в наданні компанії конкурентних переваг, що дозволяє підвищувати ефективність роботи корпорації та досягати визначених стратегічних цілей. Роль національної фірми як структурного елементу ТНКС, що діє на території приймаючої країни, полягає в отриманні приймаючою економікою певних вигод, що проявляються як на макро-, так і на мікрорівні. Позитивні наслідки діяльності ТНК через національні фірми для приймаючої країни макrorівня полягають у наступному: зростання вітчизняного виробництва і зайнятості; впливання фінансових ресурсів; перелив матеріальних та нематеріальних активів до національної економіки; перелив відчутних і невловимих активів в інші частини національної економіки та сприяння розвитку підприємницького сектора; розвиток ресурсномісткого експорту; розвиток експорту завдяки внутрікорпоративним постачанням вузлів та компонентів; нові можливості для налагодження техноємної та орієнтованої на експорт діяльності завдяки підрозділам ТНК; переорієнтація номенклатури експорту: із нединамічних на динамічні види продукції, із низько технологічних на середньо- і високотехнологічні види діяльності; поліпшення стану платіжного балансу; позитивний вплив на споживачів кінцевих послуг і виробників, що використовують проміжні послуги, у вигляді поліпшення якості обслуговування; позитивний вплив на пропозицію, вартість, якість та асортимент товарів та послуг; передача технологій як матеріально-технологічної складової так і “м’які” технології (знання, інформація, досвід, організаційні, управлінські, збутові навички); підвищення ефективності промислового виробництва; підвищення конкурентноздатності секторів економіки та розвиток нових форм бізнесу; приріст ринкової частки країни у структурі світової торгівлі. Позитивними наслідками мікрорівня діяльності ТНК через національні фірми для приймаючої країни визначено наступні: модернізація вітчизняних підприємств; обмін знаннями та навичками між фірмами, що співпрацюють; перелив відчутних і невловимих активів до



вітчизняних підприємств; залучення коштів та ресурсів ТНК, доступ до наукових розробок та нових технологій міжнародного рівня; налагодження нових економічних зв'язків з іншими структурними елементами корпоративних систем за кордоном; перейняття досвіду ведення міжнародного бізнесу та досвіду управління; використання технічної та інформаційної бази ТНК; підвищення конкурентноздатності вітчизняних фірм; розширення масштабів діяльності вітчизняних фірм завдяки ресурсам ТНК; покращення умов праці на вітчизняних підприємствах, що співпрацюють з ТНК; навчання міжнародним стандартам та правилам бізнес-поведінки; підвищення кваліфікації персоналу вітчизняних фірм.

8. Аналіз кількісних та якісних показників діяльності ТНК в Україні свідчить про те, що Україна, як приймаюча країна, може отримувати більше вигод від діяльності ТНК на її території через національні фірми, ніж сьогодні. Цьому сприяє наявність привабливих економічних та неекономічних чинників реалізації цільової функції ТНКС, носіями яких є українські підприємства. Але на заваді цього стоять фактори, що гальмують процес розвитку діяльності ТНК в Україні та їх співпраці з українськими фірмами, до яких належать: нормативно-правовий та політично-адміністративний фактори, а також фактор персоналу.

9. Для підвищення виграшу української економіки від діяльності ТНК та їх співпраці з українськими фірмами необхідно стимулювати інтеграцію українських фірм до ТНКС. Для ефективної інтеграції українські фірми мають володіти певними факторами, що сприяють ефективній співпраці з ТНКС. Модель інтеграції українських фірм до транснаціональних корпоративних систем, розроблена автором на основі результатів емпіричного дослідження, демонструє значення кожного з визначених факторів, що впливають на ефективність співпраці українських фірм з ТНКС та доводить, що неекономічні фактори є визначальними в ефективності співпраці українських фірм з ТНКС. Тому модель є обґрунтуванням механізму інтеграції українських фірм до ТНКС та шляхом підвищення виграшу української економіки від діяльності ТНК. Відповідно розрахункам моделі, для успішної співпраці з ТНКС на українських фірмах необхідно здійснити певні перетворення, що стосуються вдосконалення таких неекономічних чинників, як якість менеджменту підприємств, організаційний фактор, корпоративна культура, якості персоналу фірми, фінансовий фактор. Успіх інтеграції українських фірм до ТНКС залежить не тільки від вдосконалення економічних та неекономічних чинників підприємств, але й умов їх діяльності, що в основному формуються законодавством. Відповідно, слід створити сприятливі умови не тільки для розвитку співпраці українських бізнес-одиниць із ТНКС, а в першу чергу – умови ефективної діяльності українських підприємств. Це передбачає узгодження законодавчих актів, що

регулюють господарську діяльність як резидентів так і нерезидентів, створення бази пільгового оподаткування, спрощення бюрократизованих процедур, удосконалення кредитування підприємств.

### **Список опублікованих праць за темою дисертації**

#### **У провідних наукових фахових виданнях:**

1. Сталінська Г.О. До питання про привабливість українського економічного простору для іноземних інвесторів // Зб. наук. праць. Вип. 34. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2002. – С. 193–200.
2. Сталінська Г.О. Інвестиційні потоки в Україну: порівняльна характеристика // Зб. наук. праць Інституту економіки та права КРОК, “Вчені записки”. Вип. 8. – К., 2003. – С. 175–184.
3. Сталінська Г.О. Транснаціональні компанії як рушійна сила розвитку інтеграційних процесів // Зб. наук. праць Харківського державного економічного університету. – Харків, 2003. – №2. – С. 157–158.
4. Сталінська Г.О. Корпоратизація як основна форма прояву транснаціоналізації // Зб. наук. праць. Вип. 38. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2003. – С. 185–193.
5. Сталінська Г.О. Досвід діяльності транснаціональних корпорацій на світових ринках та в Україні // Зб. наук. праць Університету економіки та права КРОК “Вчені записки”. Вип. 11. – К, 2004. – С. 303–311.
6. Сталінська Г.О. Форми організації бізнесу транснаціональних корпорацій в Україні // Проблеми науки: Міжгалузевий науково-технічний журнал. – К., 2004. – №9. – С. 43–47.
7. Сталінська Г.О. Особливості організації мережевих та віртуальних компаній порівняно з традиційними транснаціональними корпораціями // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – №72. – С. 36–41.

#### **В інших виданнях:**

8. Сталінська Г.О. Модель адаптації українських фірм до корпоративних систем ТНК // Синергія: Аналітичний журнал з менеджменту. – К., 2004. – №1(8). – С. 25–30.
9. Сталінська Г.О. Модель адаптації українських фірм до корпоративних систем ТНК // Щорічник досліджень Консорціуму із удосконалення менеджмент-освіти в Україні “Український бізнес ХХІ століття: реалії, проблеми, перспективи”. – К.: Навчально-методичний центр “Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні”. – 2004. – С. 9–62.
10. Сталінська Г.О., Financial and non-financial factors of MNC’s efficiency // Compendium of Scientific Works of the Wyzsza Szkoła Bankowosci i Finansow, Bielsku-Biala, Poland, 2005.

## АНОТАЦІЯ

Сталінська Г.О. Національні фірми в транснаціональних корпоративних системах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ – 2005.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретико-методологічних і практичних аспектів організації та функціонування транснаціональних корпоративних систем в контексті підвищення виграшу української економіки.

Розглядаються теоретичні засади функціонування ТНК. Розкрито роль національних фірм як структурних елементів транснаціональних корпоративних систем для розвитку і ефективного функціонування самої корпорації та для економічного зростання приймаючої країни. Визначено сутність, детермінанти та показники ефективності діяльності ТНК, на основі чого національну фірму ідентифіковано як інструмент реалізації цільової функції ТНКС. Оцінено значення організаційних форм національних фірм у реалізації цільової функції ТНКС. На основі досвіду діяльності ТНК, що має практичне значення для України у плані оптимізації отримання виграшу від діяльності ТНК, а також підвищення ефективності діяльності українських підприємств та створення власних ТНК, здійснено комплексне дослідження механізму реалізації цільової функції ТНКС як на світових ринках так і в Україні.

Розроблено модель інтеграції українських фірм до транснаціональних корпоративних систем, яка демонструє шлях оптимізації співпраці українських бізнес-одиниць з ТНКС. Робляться конкретні пропозиції щодо підвищення виграшу української економіки від діяльності ТНК через інтеграцію українських фірм до ТНКС.

*Ключові слова:* транснаціональні корпорації, національні фірми, організація багатопрофільної діяльності, внутрікорпоративні зв'язки, цільова функція ТНК, чинники реалізації цільової функції ТНК, інтеграція фірм до транснаціональних корпоративних систем.

## АННОТАЦИЯ

Сталинская А.А. Национальные фирмы в транснациональных корпоративных системах. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.05.01 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Институт мировой экономики и

международных отношений НАН Украины, Киев – 2005.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-методологических и практических аспектов организации и функционирования транснациональных корпоративных систем в контексте повышения выигрыша украинской экономики.

Рассматриваются теоретические основы функционирования ТНК. Раскрыта роль национальных фирм как структурных элементов транснациональных корпоративных систем как для развития и эффективного функционирования самой корпорации, так и для экономического роста принимающей страны. Раскрыта сущность, детерминанты и показатели эффективности деятельности ТНК, на основе чего национальная фирма определена как инструмент реализации целевой функции ТНКС. Оценено значение организационных форм национальных фирм в реализации целевой функции ТНКС. Осуществлено комплексное исследование механизма реализации целевой функции ТНКС как на мировых рынках, так и в Украине, на основе опыта деятельности ТНК, что имеет практическое значение для Украины в плане оптимизации получения выигрыша от деятельности ТНК, а также повышения эффективности деятельности украинских предприятий и создания собственных ТНК.

Разработана модель интеграции украинских фирм в транснациональные корпоративные системы, которая демонстрирует пути оптимизации сотрудничества украинских бизнес-единиц с ТНКС. Делаются конкретные предложения относительно повышения выигрыша украинской экономики от деятельности ТНК с помощью интеграции украинских фирм в ТНКС.

Ключевые слова: транснациональные корпоративные системы, национальные фирмы, организация многопрофильной деятельности, внутрикорпоративные связи, целевая функция ТНК, факторы реализации целевой функции ТНК, интеграция фирм в транснациональные корпоративные системы.

## ANNOTATION

Stalinska Anna, National firms in the transnational corporate systems. – Manuscript.

Dissertation for the Philosophy doctor degree in economics, the specialty 08.05.01 – World Economy and International Economic Relations. Institute of World Economy and International Relations, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2005.

Dissertation is devoted to research of theoretical, methodological and practical aspects of organization and functioning of the transnational corporate systems in the context of increasing the interest of the Ukrainian economy.

The theoretical bases of the TNC functioning are considered. The role of national firms is exposed as structural elements of the transnational corporate systems as for development and effective functioning of corporation so for the economy growing of host country.

The intracorporate relations between national firms in TNC change from hieratic, based on the relations of ownership, to horizontal, based on the contracts' form of collaboration during the process of evolution of the transnational corporate systems. The improvement of intracorporate relations is accompanied by modification of TNC organizational structures and change of value of national firm in them. With the evolution of TNC national firm acquires greater strategic value, as on its responsibility for realization of definite types of activity is delegated.

Economic activity of the transnational corporate systems is based on the mechanism of co-operation of national firms, in the basis of which the creation of intracorporate relations lies. Efficiency of TNC activity relies on the economic and non-economic factors of realization TNC target function, the transmitters of which national firms come forward. National firms are the instruments of the maximization of TNC target function. Experience of TNC activity on world markets and in Ukraine testifies that the non-economic factors of realization of TNC target function affect efficiency of TNC activity in multiplicative way.

Complex estimation of importance of each of organizational forms of national firms in realization TNC target function, testifies that joint ventures and contract forms of collaboration TNC with local firms come forward the most effective organizational forms of national firms in realization of TNC target function.

The theoretical and empiric analysis of economic essence of the transnational corporate systems and national firm as their constituent determines that the role of national firm consists in the grant of company the competitive advantages. Role of national firm as structural element of the TNC, which operates on the territory of host country, consists in the receipt by the accepting economy definite benefits, which show up both on macro-, and on a microlevel.

The model of integration of the Ukrainian firms to the transnational corporate systems was built by an author on the basis of results of empiric research and demonstrates the value of each of definite factors, that directly affect efficiency of collaboration of the Ukrainian firms with TNC and leads to, that non-economic factors are determining in efficiency of collaboration of the Ukrainian firms with TNC.

Concrete suggestions for the rise of interest of the Ukrainian economy from the TNC activity through integration of the Ukrainian firms into the corporate systems are done.

*Key words:* transnational corporate systems, national firms, organization of multiple-discipline activity, intracorporate relationship, the TNC target function,

factors of realization of the TNC target function, integration of firms to the corporate systems.